

CONCEPTUL FORMELOR DE REALIZARE A HOTĂRĂRIILOR JUDECĂTOREȘTI, CA MODALITATE DE REALIZARE A DREPTULUI

Alexandru Cuznețov
doctor în drept, conferențiar
universitar, formator INJ

Maria Cozma
magistru în drept, absolvent INJ,
candidat la funcția de judecător

Noțiunea de „realizare” a intrat temeinic în dicționarul teoriei generale a dreptului. Faptul accentuării realizării dreptului, fără îndoială că este important, deoarece aceasta oferă posibilitatea de a transfera cercetarea dreptului din sfera normativă în sfera reală, adică cea practică. De regulă, prin noțiunea de realizare, teoreticienii înțeleg traducerea în viață a dreptului prin intermediul multitudinilor de forme ale activității indivizilor, organizațiilor, statului și ale organelor sale. Asemenea interpretare largă a termenului a dus la faptul că în noțiunea „realizare” se includ conținuturi diferite, iar însăși activitatea privind transpunerea în viață a dreptului se expune clasificăției multiaspectuale¹.

În cadrul înfăptuirii justiției, procesul civil este activitatea pe care o desfășoară organele de stat competente, cu participarea părților interesate în vederea rezolvării problemelor de conflict ce apar în circuitul civil.

Procesul civil constituie o activitate complexă a instanțelor de judecată în vederea înfăptuirii justiției pe cauzele civile. Modul în care se înfăptuiește justiția, felul în care dreptatea este resimțită de către cetățeni arată nivelul de dezvoltare a democrației. Nu există un stat normal fără o justiție corectă. Pe de o parte, efectuarea justiției are loc prin puterea judecătorească și, datorită acesteia, se diminuează inegalitatea dintre autoritatea publică, stat și individ. Pe de altă parte, într-un stat de drept, instanța de judecată apără valorile umane: viața, sănătatea, cinstea, demnitatea, drepturile social-economice și politice, precum și alte valori cuprinse în raportul individ-autoritate publică și invers. Puterea judecătorească e chemată să asigure transformarea normelor juridice abstracte în drepturi și obligații reale. Astfel, judecata poate fi privită ca un organ represiv, chemat să aplice sancțiuni, să pedepsească în cazul

în care s-au stabilit nelegiuiri. Puterea judecătorească are un rol deosebit atât prin prisma teoriei separației puterilor în stat, cât și ca garant al supremației legii. Instanța de judecată are obligația de a aprecia ce este just și ce este injust, licit și ilicit, astfel încât este necesar ca judecătorul să fie pregătit și să fie apt de o muncă intelectuală deosebită. Trebuie să lucreze în baza faptelor și să evite presupunerile care pot provoca erori, să înlăture ce este vag și nedeterminat, ceea ce este subiectiv, rămânând doar la date verificate și confirmate. Instanța poate provoca daune unui individ, dacă ea nu va fi bine pregătită și nu va avea o moralitate înaltă.

În dreptul procesual civil s-a acordat o atenție sporită formei specifice de realizare a normelor juridice: activitatea instanțelor de judecată la aplicarea dreptului. În planul înfăptuirii hotărârilor, în literatura de specialitate se examina numai o formă a realizării – executarea silită și, prin aceasta, se direcționa atenția asupra delictelor subiecților ce se eschivau de la executarea benevolă a hotărârii². Inclusiv recomandările științifice și concluziile se atribuiau, la general, numai la perfecționarea aparatului de impunere în etapa finală a procesului civil.

Dar, realizarea hotărârilor este posibilă și prin mijloacele de executare benevolă. Indicațiile juridice trebuiesc să fie realizate, la general, prin comportamentul ideal, prin activitatea acelor subiecți cărora indicațiile le sunt adresate nemijlocit. Aceasta poate fi activitatea sporită sau abținerea de la acțiune (inacțiune). Hotărârea judecătorească trebuie să aibă o anumită influență (care poate fi exprimată în formele imperativului și ale controlului)³ asupra conștiinței subiecților, favorizând formarea orientărilor pozitive juridice și sociale, comportamentul legal, la general, asigurarea organizării, „reglementării și ordinii”⁴. Fără aceasta, procesul de realizare a dreptului nu începe.

Cele expuse nu înseamnă refuzul de la executarea forțată a hotărârilor, ca una din formele realizării. Aici evidențiem doar că însăși executarea forțată nu poate fi un indicator al eficacității acțiunii hotărârilor asupra comportamentului persoanelor obligate. Dacă am lua în considerație că la realizarea hotărârilor privind recunoașterea și a hotărârilor de „transformare”, de regulă, nu este posibilă aplicarea mijloacelor cu caracter de impunere, atunci se limpezește situația privind rolul hotărârilor judecătorești în formarea comportamentului legal al subiecților⁵.

După părerea savantului M. A. Gurvici, „...odată cu emiterea hotărârii, procesul, în etapa lui de bază, se finalizează”, dar nu se finalizează însuși procesul (nu trebuie să se finalizeze) privind apărarea dreptului subiectiv și, mai mult, privind realizarea lui. Apărarea poate fi considerată împlinită în cazul în care se restabilesc, într-adevăr, drepturile subiective: drepturile contestate au fost recunoscute, a fost restabilit statutul existent până la încălcarea drepturilor subiective, raporturile juridice au încetat sau au fost modificate, adică atunci când au fost satisfăcute interesele și necesitățile materiale, cerințele sociale ale subiecților.

Realizarea apărării nemijlocite a dreptului subiectiv are loc prin: a) intermediul hotărârii instanței de judecată; b) aducerea la executare nemijlocită (realizarea lui)⁶. Hotărârea trezește la viață anumite raporturi juridice, sancționate de instanța de judecată, ca organ al justiției. Nu trebuie scăpat din vedere faptul că hotărârea instanței de judecată nu este scopul principal, ci mijlocul de obținere a realizării faptice a dreptului. Dacă dreptul, confirmat de instanța de judecată nu este realizat în raporturile faptice, atunci are loc denaturarea a însăși esenței sale. Despre ce fel de principii ale statului de drept putem vorbi, dacă totul rămâne numai pe hârtie?

Orice proces judiciar pe cazurile civile trebuie să-și găsească finalitate în realizarea hotărârii legale definitive a instanței de judecată. Anume la „etapa” realizării drepturilor, obligațiilor, asigurate de legislație, confirmate prin hotărârile instanței de judecată, are loc apărarea lui reală. *Realizarea hotărârii instanței de judecată se evidențiază ca un indicator social al rezolvării legale a conflictului prin aplicarea legislației de către instanță, prin autoritatea sa, iar în ansamblu – reprezintă eficacitatea justiției și însuși mecanismul social principal de reglementare a relațiilor sociale.* Această etapă, ca și etapa aplicării dreptului, are, de asemenea, o mare importanță și nici una dintre ele nu trebuie să i se dea preferințe⁷.

Examinarea realizării hotărârii instanței de judecată ca un proces direcționat spre obținerea

scopului material-juridic presupune abordarea diferențiată a comportamentului legal al indivizilor, a activității persoanelor cu funcție de răspundere, a organizațiilor statale, obștești etc. autoritar împuternicite pentru realizarea dispozițiilor, de asemenea, a activității executorului judecătorec în cazurile executării forțate. Hotărârea instanței de judecată, ca instrument al reglementării relațiilor sociale, prezintă în sine un fel de „sistem de coordonate” pentru formarea comportamentului adecvat sau a activității subiecților. Dar, acest sistem identifică diferit comportamentul indivizilor și activitatea organizațiilor de stat și obștești, a persoanelor cu funcții de răspundere în procesul realizării hotărârilor judecătorești. În corespundere cu aspectul și caracterul dispozițiilor, comportamentul legal se evidențiază în forma respectării drepturilor recunoscute, a executării obligațiilor. În ce privește activitatea organelor statale și a persoanelor cu funcții de răspundere la realizarea hotărârilor, activitatea lor se identifică, de regulă, în forma aplicării indicațiilor cuprinse în conținutul hotărârii instanței de judecată.

Studierea procesului de realizare a hotărârilor instanței de judecată presupune, de asemenea, și efectuarea analizei raporturilor juridice, în limitele cărora are loc realizarea drepturilor, obligațiilor recunoscute de instanța de judecată și care sunt asigurate de interesele legale.

După conținutul lor, raporturile juridice care apar între subiecți în procesul realizării hotărârilor instanței de judecată pot fi grupate în: raporturi juridice procesuale; raporturi ce poartă un caracter juridico-civil și raporturi juridice administrative⁸.

Specificul aspectelor indicate ale raporturilor juridice se evidențiază, în primul rând, în forma specială de legătură a participanților. Iar ea, la rândul său, se remarcă în drepturile lor subiective și obligațiile corespunzătoare. De aceea, studiarea raporturilor juridice în procesul realizării presupune caracteristica conținutului drepturilor subiective și a obligațiilor, a activității întreprinse întru realizarea lor, precum și stabilirea faptelor juridice, adică a premiselor apariției unui sau altui aspect al raporturilor juridice și al subiecților lor. De calificarea raporturilor juridice în procesul realizării hotărârilor judecătorești depinde delimitarea diverselor raporturi, după caracterul lor, inclusiv garanțiile și metodele ce asigură realizarea corespunzătoare a drepturilor și intereselor subiecților.

În literatura juridică, noțiunea de *raport juridic* se tratează ca o noțiune unică, indiferent de faptul dacă au apărut sau nu raporturi juridice în urma acțiunii legale sau a comportamentului ilegal⁹.

Printre altele, comportamentul legal sau ilegal presupune, în majoritatea cazurilor, caracterul raporturilor legale în procesul realizării hotărârii de judecată a instanței de judecată.

Apărând în procesul de realizare a dreptului, raporturile juridice se înfăptuiesc prin intermediul comportamentului concret al subiecților. Dar aceste raporturi reprezintă obiectul influențării juridice, nu doar a normelor procesual-civile, dar și a normelor altor ramuri ale dreptului. Hotărârea instanței de judecată, având influență de bază asupra reglementării comportamentului subiecților, nu în toate cazurile poate să asigure nemijlocit apărarea reală a drepturilor și intereselor confirmate de instanța de judecată.

La refuzul subiecților de a-și executa benevol obligațiile, individul al cărui drept confirmat de instanța de judecată nu este realizat poate să recurgă la ajutorul aparatului impunerii statale. Un astfel de aparat îl reprezintă *instanța de judecată*. În ordinea procedurii de executare, în limitele raporturilor juridice procesuale, are loc realizarea hotărârii adjudecate¹⁰. Dar, realizarea hotărârii nu întotdeauna este legată de activitatea de impunere a instanței de judecată (a executorului judecătoresc), hotărârile pot fi realizate și în limitele raporturilor părților material-juridice, confirmate de instanțele de judecată. În asemenea cazuri, apărarea reală se obține prin intermediul comportamentului legal al subiecților și este posibilă fără intentarea activității organului executor (iar aceasta înseamnă că raporturile procesual-civile în această etapă a procesului fie nu se nasc, fie nu capătă dezvoltare). Îndeplinind indicațiile cuprinse în hotărârea instanței de judecată, subiecții își construiesc în acest fel comportamentul lor în corespundere cu aceste indicații, prin care și este atins scopul material-juridic.

Drepturile și interesele, confirmate de instanța de judecată în situațiile și modalitățile stabilite de legislație, sunt realizate în baza hotărârii instanței de judecată de către organele statale, organizațiile obștești, persoanele cu funcții de răspundere¹¹.

În baza legislației în vigoare, emiterea hotărârii de către instanța de judecată privind recunoașterea dreptului de proprietate; privind recunoașterea nulității căsătoriei; privind dreptul la spațiul locativ; privind desfacerea căsătoriei; privind rezilierea contractului de arendă a spațiului locativ și altele sunt pasibile realizării nu în procedura civilă, ci în cea administrativă, unde un subiect obligatoriu este organul autoritar, persoana cu funcție de răspundere. În asemenea situații, apar raporturi administrative, în procesul cărora are loc realizarea drepturilor civile, confirmate prin hotărârea instanței de judecată.

O problemă aparte reprezintă forma procesuală a realizării hotărârilor.

Problema executării forțate, fiind independentă, se evidențiază, totuși, ca fiind una particulară, în raport cu problemele realizării hotărârilor instanțelor de judecată. În condițiile construirii unei societăți a statului de drept, impunerea reprezintă nu un mijloc de bază, ci unul auxiliar la realizarea dreptului¹². Mecanismul reglementării juridice a raporturilor de impunere nu ocupă locul principal din cauza că necesitatea în aplicarea lui apare numai atunci când în acest mecanism apar întreruperi, intermitențe ce necesită a fi îndepărtate cu ajutorul mijloacelor impunerii statale¹³.

În general, această modalitate de executare prezintă în sine ordinea impunerii săvârșirii acțiunilor prevăzute în hotărâri. Fiind una dintre etapele procesului civil, executarea forțată se înfăptuiește în limitele raporturilor procesuale: ordinea activității organelor executării este stabilită de legislația în vigoare, persoanelor cointeresate fiindu-le asigurată posibilitatea participării în procedura executării; lor li se acordă, în această situație, drepturi procesuale specifice. Deoarece executarea forțată reprezintă o incursiune serioasă în drepturile debitorului, în normele procedurii execuționale sunt reglementate detaliat drepturile și obligațiile atât ale debitorului, cât și ale creditorului.

Nu rămâne fără atenție nici caracterul concret al mijloacelor de impunere ce asigură executarea reală. Mijlocul concret de executare forțată se identifică prin caracterul obiectului și prin caracterul cerințelor ce-și găsesc oglindire în titlul executoriu eliberat în baza hotărârii instanței de judecată și confirmă atât existența, cât și volumul cerințelor creditorului, existența și volumul obligației juridice a debitorului. De obicei, când se vorbește despre executarea silită, se are în vedere că aceasta reprezintă sancțiunea stabilită prin hotărârea instanței de judecată, care asigură subordonarea voinței persoanei obligate și atingerea scopului dorit. Dar legalitatea aplicării motivate a sancțiunilor este legată de existența garanțiilor. În acest caz, garanția se evidențiază a fi însăși forma procesuală – raporturile juridice procesuale¹⁴.

În literatura de specialitate există câteva păreri privind noțiunea de raporturi juridice procesual-civile. Profesorul M. A. Gurvici definește raporturile juridice procesual-civile ca fiind stabilite de normele dreptului procesual-civil, concretizate în forma activității instanței de judecată în procedura pe cazul dat, efectuată în scopurile și interesele justiției în colaborare cu persoanele participante pe

acest caz¹⁵. Profesorul N. A. Cecin definește raporturile juridice procesuale ca fiind relații sociale prin intermediul cărora are loc realizarea dreptului procesual-civil și care sunt întărite în comportamentul instanței de judecată și a persoanei participante la înfăptuirea justiției¹⁶.

Cu toate că există diferite abordări, mulți autori remarcă faptul că conținutul raporturilor juridice procesuale se evidențiază fie în activitatea instanței de judecată (organele judiciare) privind apărarea drepturilor sau în apărarea de către legislație a intereselor, fie în activitatea ce ține de înfăptuirea justiției. Noi ne alăturăm acestei păreri, deoarece numai de pe această poziție este posibilă analiza raporturilor care se nasc la etapa finală a procesului civil – executarea hotărârilor instanțelor de judecată.

În ceea ce privește conținutul său, hotărârea judecătorească cuprinde examinarea chestiunilor în fapt și în drept aflate la baza controversei. La examinarea chestiunilor în fapt, judecătorul va întâlni contestații referitoare la probatoriu, mai exact - asupra legalității acestuia. El va examina, de asemenea, valoarea probantă a elementelor ce ar putea avea utilitate pentru soluționarea litigiului. Examinarea chestiunilor în drept trebuie să cuprindă aplicarea regulilor de drept național, european și internațional. Motivarea va trebui neapărat să facă referire la prevederile constituționale relevante, la dreptul național sau european și internațional aplicabil.

Drept condiție prealabilă a apariției raporturilor juridice procesual-civile, la etapa executării forțate a hotărârii, se identifică a fi faptele juridice, definite de normele dreptului procesual-civil. De regulă, pentru nașterea și dezvoltarea raportului juridic procesual, în această etapă sunt necesare componente juridice concrete: a) hotărârea judecătorească definitivă și irevocabilă (art.254 CPC RM); b) cerința creditorului privind primirea titlului executoriu; c) prezentarea titlului executoriu la încasare (art.257 CPC RM); d) epuizarea termenului oferit pentru executarea benevolă (art.255 CPC RM)¹⁷.

În cazurile executării imediate, este necesară existența actelor juridice de valoare: a) hotărârea instanței de judecată (art.285 CPC RM); b) titlul executoriu (art.178 CPC RM).

În baza regulilor generale, după ce hotărârea instanței de judecată a devenit definitivă și irevocabilă, conform art.257 CPC RM, pentru creditor apare dreptul la executarea forțată, în cazul în care debitorul nu dorește să execute benevol.

În procesul civil, dezvoltarea componentului factual este simplificată în forma procesual-civilă, care dă posibilitate de a controla dezvoltarea lui și,

în situații concrete, de a influența dezvoltarea acestui component. În așa fel, oferind termen pentru executarea benevolă, executorul judecătoresc este obligat să-l preîntâmpine pe debitor că, la neexecutarea hotărârii instanței de judecată în termenul stabilit, va fi folosită executarea silită a hotărârii, cu trecerea cheltuielilor pentru executare silită pe seama debitorului¹⁸.

Această preîntâmpinare este îndreptată spre stimularea executării benevole a hotărârii, influențând suplimentar asupra formării motivelor comportamentului legal al debitorului, care, în final, reprezintă reducerea aplicării impunerii statale.

Bibliografie:

1. A se vedea în prezenta monografie §2, din cap.II
2. Зейдер Н.Б., Судебное решение по гражданскому делу, Москва, 1966, с.20
3. Яковлев В.Ф., Реализация права и отраслевые методы регулирования отношений, Свердловск, 1973, с.5
4. Сафаров Р.А., Общественное мнение и государственное управление, Москва, 1975, с.135, 136
5. Завадская Л.Н, Указ.соч., с.40
6. Чечот Д.М., Функции гражданского процессуального права: защита субъективных прав и советское гражданское судопроизводство, Ярославль, 1977, с. 88
7. Завадская Л.Н, Указ.соч., с. 42
8. Ibidem, р. 43
9. Халфинг Р.О., Общее учение о правоотношении, Москва, 1974, с. 58
10. Завадская Л.Н, Указ.соч., с. 43, 44
11. Ibidem, р. 45
12. Керимов Д.А., Философские проблемы права, «Мысль», Москва, 1972, с. 186
13. Лейст О.Э., Санкции и ответственность по советскому праву, Москва, 1981, с. 13, 14
14. Завадская Л.Н, Указ.соч., с. 46
15. Гурвич М.А., Структура и движение гражданского процессуального правоотношений, Москва, 1975, с. 29-36
16. Чечин Н.А., Гражданские процессуальные отношения, Ленинград, 1962, с. 6
17. <http://www.parlament.md/laws/list/may2003/>
18. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=286114>